

Література

1. *Фромм Э.* Анатомия человеческой деструктивности / Эрих Фромм; пер. с нем. Э. Телятниковой. — М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2009. — 635 с.

2. *Берн Э.* Игры, в которые играют люди: психология человеческих отношений. Люди, которые играют в игры: Что вы говорите после того, как сказали «Здравствуйте»? / Пер. с англ. под ред. Н. Бурыгиной, Р. Кучкаровой. — М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. — 640 с.

3. *Роджерс К.* Взгляд на психотерапию. Становление человека. — М.: Прогресс, 1994. — 480 с.

4. Организация и контроль самостоятельной работы студентов : методические рекомендации / сост. Н. В. Соловова; под ред. В. П. Гарькина. — Самара: Изд-во «Универс-групп», 2006. — 15 с.

Стаття надійшла до редакції 14.01. 2011 р.

УДК 336.25.64

О. М. Тимченко, д-р екон. наук, доц.,
професор кафедри фінансів,

Ю. В. Сибірянська, канд. екон. наук,
ст. викладач кафедри фінансів,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПОДАТКОВИЙ БОРГ І МАКРОПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

АННОТАЦІЯ. За результатами аналізу взаємозв'язку між показниками податкового боргу та ВВП, інфляції, бюджетного дефіциту обґрунтовано висновки щодо впливу несвоєчасних і неповних розрахунків з бюджетом на соціально-економічний розвиток України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: податки, податковий борг, ВВП, інфляція, бюджетний дефіцит.

АННОТАЦИЯ. По результатам анализа взаимосвязи между показателями налогового долга и ВВП, инфляции, бюджетного дефицита сделаны выводы относительно влияния несвоевременных и неполных расчётов с бюджетом на социально-экономическое развитие Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: налоги, налоговый долг, ВВП, инфляция, бюджетный дефицит.

ABSTRACT. As the result of the analysis of the interrelation between the tax debt indices and GNP, inflation, budget deficit conclusions are made as to the influence of the untimely and incomplete payments into the budget on the social economic development of Ukraine.

KEY WORDS: taxes, tax debt, GNP, inflation, budget deficit.

Податковий борг передусім сприймається як явище небажане, негативне. Дійсно, виникаючи у результаті несвочасної та неповної сплати податків, заборгованість перед бюджетом, з одного боку, відображає нехтування платниками конституційним обов'язком, з іншого — призводить до браку коштів, ставлячи під загрозу виконання економічних і соціальних програм. Проте, чи можна однозначно стверджувати, що податковий борг чинить виключно негативний вплив на соціально-економічний розвиток країни?

Питання соціально-економічних наслідків податкового боргу є мало дослідженим у вітчизняній фаховій літературі. Окремі його аспекти вивчалися В. П. Вишневським, А. С. Веткіним, А. І. Крисоватим, В. М. Мельником. Фактично уперше науковці В. П. Вишневський та А. С. Веткін зробили висновок про неоднозначний вплив ухилення від сплати податків на розвиток суспільства, досліджуючи це питання в контексті теорії добробуту [1, с. 16—17]. Але це тільки один аспект даної проблеми. Соціально-економічний розвиток будь-якої держави характеризується макропоказниками, зокрема, ВВП, рівнем інфляції та бюджетного дефіциту. Отже, встановивши характер взаємозв'язку між цими показниками і податковий боргом, можна, на нашу думку, оцінити соціально-економічні наслідки несплати податків. Саме така мета поставлена авторами при написанні цієї статті.

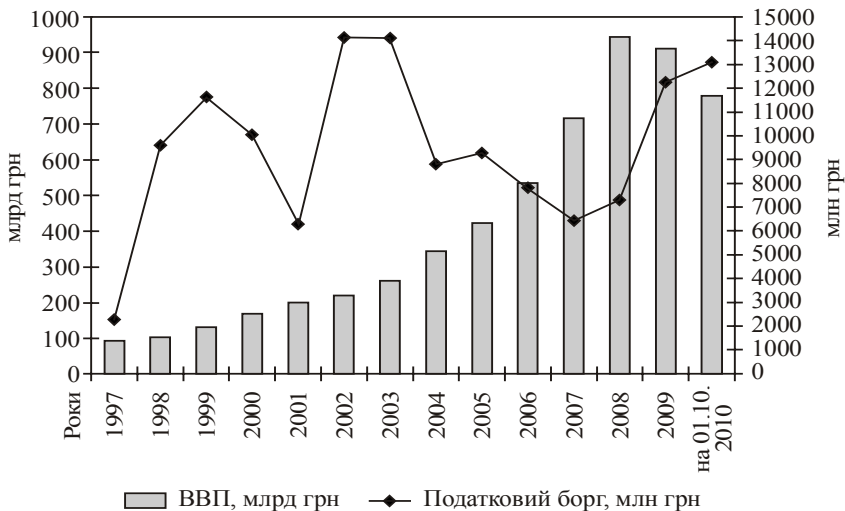

Рис. 1. Динаміка податкового боргу і ВВП у 1999—2010 рр.

Примітка. Побудовано авторами на основі даних ДПА України, Міністерства фінансів України, Рахункової палати України та Міністерства економіки України.

Динаміку податкового боргу та ВВП представлено на рис. 1.

Наведені дані свідчать про різні тенденції в динаміці обох показників: циклічність — для податкового боргу і стійка тенденція зростання — для ВВП у до кризовий період. Звернемо увагу, що на рисунку показана лише відкрита, тобто офіційно визнана частина податкового боргу. Існує також заборгованість платників, які здійснюють свою діяльність у тіншовому секторі економіки, не сплачуючи при цьому податки до бюджету від отриманих тіншових доходів. Як видно з табл. 1, за досліджуваний період прихований податковий борг значно зріс, проте зміна його динаміки практично не вплинула на динаміку офіційно визнаного податкового боргу. До того ж кореляційний аналіз засвідчив, що між цими показниками практично не існує взаємозв'язку ($k = 0,071$), як і між офіційно визнаним податковим боргом та ВВП ($k = 0,074$). Тобто можна зробити висновок, що податковий борг не перешкоджає зростанню ВВП і, в свою чергу, жодним чином не впливає на рівень ухилення від сплати податків. А от між рівнем ухилення і ВВП існує дуже щільний взаємозв'язок ($k = 0,994$), їх динаміка практично ідентична. Цей факт можна пояснити тим, що не сплачені податки — це доходи платників, які використовуються на інвестиції та споживання, тобто підтримується сукупний попит. Проте це не означає, що податковий борг не чинить негативний вплив на ВВП. Можливо, за умови своєчасної і повної сплати податків ВВП зростав би ще більшими темпами.

Таблиця 1

**ДИНАМІКА ПРИХОВАНОГО ПОДАТКОВОГО БОРГУ
ТА ПОКАЗНИКІВ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ**

Роки	Податкові надходження, млрд грн	ВВП, млрд грн	Рівень тіншової економіки, % до ВВП	Рівень тіншової економіки, млрд грн	Частка податкових надходжень бюджету у ВВП, %	Розмір недоплати до бюджету (рівень ухилення), млрд грн	Темп росту прихованого податкового боргу, %	Індекс споживчих цін, рік до попереднього року, %	Індекс-дефлятор ВВП, % до попереднього року
	2	5	6	$7 = 6 \times 5$	$8 = \frac{2}{5} \times 100$	$9 = 7 \times \frac{8}{100}$	10	11	12
1997	20,02	93,37	44,0	41,08	21,44	8,81	—	1,16	1,18
1998	21,80	102,59	42,5	43,60	21,25	9,27	1,05	1,11	1,12
1999	25,10	130,44	40,4	52,70	19,24	10,14	1,09	1,23	1,27
2000	31,30	170,07	37,2	63,27	18,40	11,64	1,15	1,28	1,23

Закінчення табл. 1

Роки	Податкові надходження, млрд грн	ВВП, млрд грн	Рівень тіньової економіки, % до ВВП	Рівень тіньової економіки, млрд грн	Частка податкових надходжень бюджету у ВВП, %	Розмір неонадодженнь податків до бюджету (рівень ухилення), млрд грн	Темп росту прихованого податкового боргу, %	Індекс споживчих цін, рік до попереднього року, %	Індекс-дефлятор ВВП, % до попереднього року
	2	5	6	$7 = 6 \times 5$	$\frac{8}{5} = 2/5 * 100$	$\frac{9}{8} = 7 \times \frac{1}{8} * 100$	10	11	12
2001	36,70	201,93	35,5	71,68	18,17	13,03	1,12	1,12	1,10
2002	45,40	220,93	34,5	76,22	20,55	15,66	1,20	1,01	1,05
2003	54,32	264,17	34,1	90,08	20,56	18,52	1,18	1,05	1,08
2004	63,16	345,10	35,0	120,79	18,30	22,11	1,19	1,09	1,15
2005	98,07	424,74	34,0	144,41	23,09	33,34	1,51	1,14	1,25
2006	125,74	535,90	34,0	182,21	23,46	42,75	1,28	1,09	1,15
2007	161,26	720,7	32,0	230,63	22,37	51,60	1,21	1,12	1,23
2008	227,16	949,86	31,1	294,85	23,96	70,65	1,37	1,25	1,29
2009	208,07	913,35	35,0	328,80	22,78	74,91	1,06	1,16	1,13
9 міс 2010	160,40	784,20	36,0	274,47	20,45	56,14	0,75	1,09	1,16

Примітка: Розраховано авторами на основі даних ДПА України, МФУ, Держкомстату та Міністерства економіки України.

На величину номінального ВВП, як відомо, впливають два чинники: динаміка обсягу виробництва та динаміка цін. У зв'язку з цим варто дослідити взаємозв'язок податкового боргу і рівня інфляції. При цьому доцільно виявити вплив саме прихованої частини податкового боргу, яка більшою мірою може впливати на споживчий попит, відтак на індекс цін. Для оцінки рівня інфляції використовується два показники: індекс споживчих цін та дефлятор ВВП. Ці показники дають різну характеристику зміни рівня цін. Це пояснюється тим, що між цими двома індексами існує три суттєві відмінності:

- дефлятор ВВП відображає зміну цін на всі вироблені товари та надані послуги, а індекс споживчих цін — тільки на ті товари, що входять до складу споживчого кошика;

- дефлятор ВВП не відображає зміну цін на імпортні товари, оскільки імпорт не входить до складу ВВП. Але до споживчого кошика входять імпортні товари, тому в індексі споживчих цін знаходить відображення зміна цін і на імпортні товари;

- дефлятор ВВП є поточно зваженим, а індекс споживчих цін є базисно зваженим.

Результати розрахунків темпів зростання прихованого податкового боргу та показники інфляції представлено у табл. 1. Співвідношення щорічних темпів зростання прихованого боргу та індексу інфляції (індексу — дефлятора та індексу споживчих цін) зображено на рис. 2.

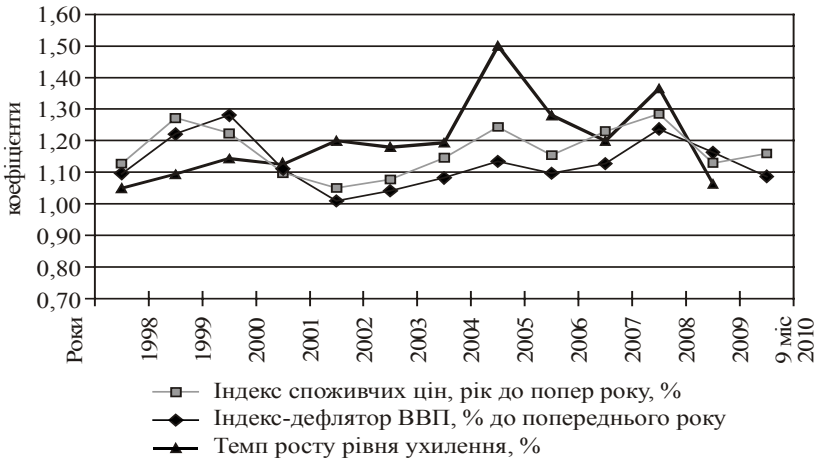

Рис. 2. Динаміка прихованого податкового боргу та індексів інфляції

Примітка: Побудовано авторами на основі даних ДПА України, Міністерства фінансів України та Міністерства економіки України.

Для встановлення характеру взаємозв'язку між виділеними показниками здійсимо кореляційний аналіз. Результати розрахунку коефіцієнтів кореляції для 1998—2009 років наведено в табл. 2.

Таблиця 2

КОЕФІЦІЄНТИ КОРЕЛЯЦІЇ ТЕМПІВ ЗРОСТАННЯ ПРИХОВАНОГО ПОДАТКОВОГО БОРГУ ТА ПОКАЗНИКІВ ІНФЛЯЦІЇ

	Темп росту індексу-дефлятора ВВП	Темп росту індексу споживчих цін
Темп росту прихованого податкового боргу	0,37	0,32

Примітка: Розраховано авторами на основі даних ДПА України та Міністерства економіки України.

Отже, між темпом росту ухилення та показниками інфляції в Україні існує пряма залежність, але взаємозв'язок незначний. Вплив зміни прихованого податкового боргу на зміну індекса-дефлятора ВВП становить 13,69 % ($0,37 \times 0,37 \times 100 \%$), а на зміну індексу споживчих цін — 10,24 % ($0,32 \times 0,32 \times 100 \%$),

хоча такі рівні впливу не можна вважати суттєвими. Причиною такої ситуації може бути заощадження не сплачених державі податків, частина яких інвестується.

Розглянемо як співвідносяться доходи населення та залишки коштів на депозитних рахунках (рис. 3).

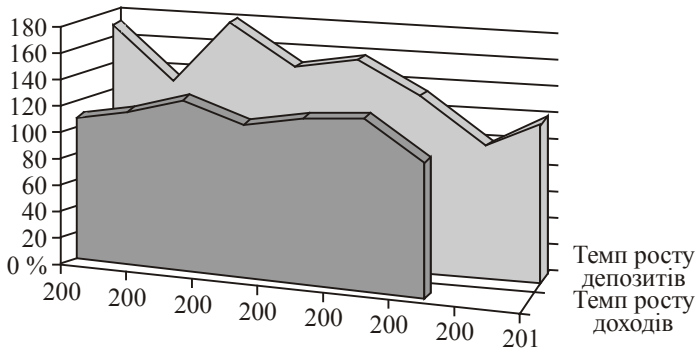

Рис. 3. Темпи росту доходів та депозитів у банках

Примітки:

1. Дані за 2010 рік станом на 01.10.2010.

2. Побудовано авторами на основі даних Держаного комітету статистики України, Національно банку України.

Наведені дані підтверджують наше припущення. Зменшення коштів на депозитних рахунках у 2008—2009 роках пояснюється кризовою ситуацією та панічними настроями населення, а у 2009 році така динаміка пов'язана ще й із скороченням доходів населення, що є наслідками фінансової кризи. Але у 2010 році спостерігається різке зростання депозитних вкладів і станом на 01.10.2010 року сума депозитів населення перевищила показник 2008 року. Враховуючи, що темпи зростання економіки та зарплати значно нижчі, з впевненістю можна стверджувати, що така тенденція пов'язана саме з отриманням тіньових доходів.

Встановлюючи податки, держава розраховує на певні надходження, достатні для фінансування видатків. В умовах бюджетного дефіциту достатність надходжень може не забезпечитись навіть за умови повної і своєчасної сплати запланованих доходів. Податковий борг погіршує ситуацію, збільшуючи розрив між доходами та видатками. Розглянемо взаємозв'язок податкового боргу і бюджетного дефіциту в Україні.

Рис. 4. Динаміка податкового боргу і бюджетного дефіциту в Україні

Примітка. Побудовано авторами на основі даних ДПА України, Міністерства фінансів України та Рахункової палати України

До 2004 року простежуються подібні тенденції в динаміці цих показників. З 2005 року ситуація кардинально змінилась, що обумовлює необхідність кореляційного аналізу не тільки за весь досліджуваний період у цілому, а й за окремі часові інтервали, які характеризуються подібністю змін. Тому можна припустити, що мінімізація розміру податкового боргу матиме позитивні наслідки для бюджетного сальдо.

Розрахуємо коефіцієнти кореляції, щоб визначити на скільки істотний зв'язок існує між досліджуваними показниками. Коефіцієнти кореляції за весь досліджуваний період характеризуються даними, наведеними в табл. 3.

Таблиця 3

КОЕФІЦІЄНТИ КОРЕЛЯЦІЇ ПОКАЗНИКІВ ПОДАТКОВОГО БОРГУ І БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ, 2000—2010 рр.

	Роки	Податковий борг	Сальдо зведеного бюджету
Роки	1		
Податковий борг	0,02	1	
Сальдо зведеного бюджету	-0,80	-0,31	1

Примітка. Розраховано авторами на основі даних ДПА України, Міністерства фінансів України та Рахункової палати України.

Ми бачимо, що між податковим боргом та дефіцитом зведеного бюджету зв'язок обернений і не надто щільний, оскільки щільність зв'язку є тим вищою, чим ближчим є коефіцієнт кореляції до 1. Коефіцієнт детермінації свідчить, що виконання бюджету лише на 9,6 % ($0,31 \times 0,31 \times 100\%$) залежить від зміни розміру податкового боргу (і навпаки), до того ж із зменшенням податкового боргу несуттєво, але зменшується і дефіцит бюджету, так як зв'язок обернений. А ухилення від сплати податків досить суттєво впливає на динаміку бюджетного дефіциту (коефіцієнт кореляції дорівнює 0,958), тобто у 2000—2009 роках майже на 92 % наявність бюджетного дефіциту була зумовлена існуванням тіньової економіки та ухиленням від сплати податків.

Якщо досліджуваний діапазон розділити на два періоди: перший — 2000—2004 роки (коли тенденції досліджуваних показників співпадали), другий — 2005—2009 роки (коли динаміки мали кардинально різну тенденцію), то коефіцієнти кореляції зміняться (табл. 4).

Таблиця 4

**КОЕФІЦІЄНТИ КОРЕЛЯЦІЇ ПОКАЗНИКІВ ПОДАТКОВОГО БОРГУ
І БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ, 2000—2004 ТА 2005—2009 рр.**

Досліджуваний період	Коефіцієнти кореляції			
		роки	податковий борг	сальдо зведеного бюджету
2000—2004 рр.	роки	1	—	—
	податковий борг	0,252	1	—
	сальдо зведеного бюджету	-0,729	0,374	1
2005—2009 рр.	роки	1	—	—
	податковий борг	0,638	1	—
	сальдо зведеного бюджету	-0,878	-0,919	1

Примітка. Розраховано авторами на основі даних ДПА України, Рахункової палати України та Міністерства фінансів України.

У період 2000—2004 рр. зв'язок існував, але був не надто тісним (хоча і більш істотним ніж за період 2000—2010 рр.), до того ж тенденції співпадали, так як спостерігалась пряма залеж-

ність між показниками. При чому вплив боргу на зростання дефіциту бюджету був на рівні 14 %. А у період з 2005 по 2009 роки (й особливо у 2009 р.) ситуація змінилась: коефіцієнт кореляції між аналізованими показниками у цей проміжок часу становив «-0,919». По-перше, зросла щільність зв'язку (до 0,92), по-друге, виявлено обернену залежність між показниками, тобто із зростанням розміру податкового боргу знижується сальдо бюджету, відтак зростає бюджетний дефіцит. Вплив податкового боргу на зростання дефіциту у 2005—2009 роках оцінюється на рівні 84,5 %, а от вплив ухилення на бюджетний дефіцит за цей же період — лише на рівні 59 %. Таким чином, можна припустити, що у передкризовий період, а особливо у період кризи, наявність бюджетного дефіциту в більшій мірі, аніж раніше, була пов'язана саме з зростанням офіційно визнаного податкового боргу, який був пов'язаний із скороченням виробництва, збитковістю діяльності, а отже, неможливістю мобілізувати в бюджет заплановані податки. У кризовий період через економічний спад, зниження прибутковості скоротились і доходи, отримані від тіньової діяльності, тому вплив ухилення від сплати податків на зростання бюджетного дефіциту несуттєво, але знизився.

Отже, податковий борг (як офіційно визнаний, так і прихований) не дозволяє профінансувати видатки на запланованому рівні. Це впливає на розвиток тих галузей, фінансування яких залежить від бюджету.

На основі результатів аналізу можна зробити висновок про неоднозначний вплив податкового боргу на соціально-економічний розвиток. З одного боку, ВВП зростає незалежно від податкової поведінки платників. Проте несвоєчасна і неповна сплата податків призводить до зростання коштів у тіньовому секторі економіки і відповідно до їх браку в бюджеті. Це не може не вплинути на характер розподілу доходів, відтак на добробут окремих верств населення. Громадяни, що отримують заробітну плату із бюджету (а це достатньо численна група в Україні), залишається приреченою на низький рівень доходів і не може створити відповідний споживчий попит. Крім того, несплата податків звужує можливості держави щодо використання їх як фінансових регуляторів. Вплив податкового боргу на характер розподілу доходів та структуру сукупного попиту потребує детального вивчення, що й окреслює подальший напрям наукових досліджень з проблематики соціально-економічних наслідків податкового боргу.

Література

1. *Вишневецький В. П.* Уход от уплаты налогов: теория и практика: [монографія] / В. П. Вишневецкий, А. С. Веткин. — НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. — Донецк, 2003. — 228 с.

2. *Крисоватий А. І.* Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні: [монографія] / А. І. Крисоватий. — Тернопіль: Карт-бланш, 2005. — 372 с.

3. *Мельник В. М.* Оподаткування: наукове обґрунтування та організація процесу: [монографія] / В. М. Мельник. — К.: Комп'ютерпрес, 2006. — 277с.

Стаття надійшла до редакції 17.01. 2011 р.

УДК 336.722.1

В. Г. Шевалдіна, старший викладач кафедри менеджменту банківської діяльності ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ВПЛИВ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто вплив доходів населення на його заощадження. На основі статистичної інформації проаналізовано рівень, динаміку доходів, заробітної плати, заощаджень населення України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: доходи, заробітна плата, пенсія, заощадження, витрати.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрено влияние доходов населения на его сбережение. На основе статистической информации проанализирован уровень, динамика доходов, заработной платы, сбережений населения Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: доходы, заработная плата, пенсия, сбережения, затраты.

ABSTRACT. Influence of profits of population on his savings is considered in the article. On the basis of statistical information the level, dynamics of profits, salary, savings of population of Ukraine, is analysed.

KEY WORDS: income, salary, pension, savings, spending.